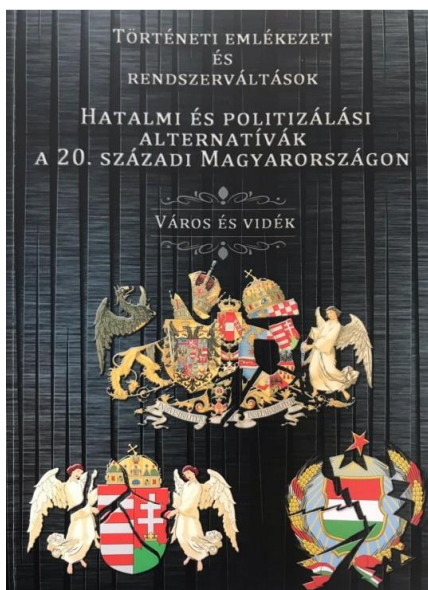

Történeti emlékezet és rendszerváltások. Hatalmi politizálási alternatívák a 20. századi Magyarországon.

Barta Róbert — Csiszár Imre (szerk.)

Debrecen, Debreceni Egyetem Történelmi Intézet, 2020, 312 lap

A kötet a 2019. május 31-én Hajdúnánáson rendezett 7. Város és Vidék konferencia előadásait tartalmazza. Kiadója a Debreceni Egyetem Történelmi Intézete, szerkesztője Barta Róbert intézetigazgató és Csiszár Imre történész, néprajzkutató. A kilenc tanulmány és egy forrásközlés az első világháborút követő évektől a rendszerváltásig öleli fel a magyar történelmet, országos és helyi történetet egyaránt tárgyalva.

A két világháború közötti időszak országos történetével foglalkozik Kerepeszki Róbert történész docens a „Túl sok jelölt egy összeomlott

trónra...” – A két háború közötti magyar királykérdés megoldásának alternatívái című tanulmányában. A királykérdés rendkívül összetett, köszönhetően annak, hogy a királysági tábor nem volt egységes. A IV. Károly, majd pedig a fia, Ottó visszatérését támogató legitimistákkal szemben felsorakoztak a szabad királyválasztók, akik szintén megosztottak voltak. A szerző előbb megvizsgálja, hogy a legitimistákat milyen nemzetközi és hazai tényezők akadályozták céljuk elérésében, majd számba veszi a jelöltek, akiknek a szabad királyválasztók a Szent Koronát szánták. A szerző külön fejezetet szánt az angliai „jelölteknek”, ugyanis közöttük nemcsak hercegi méltóságok voltak, hanem Sidney Harold Harmsworth sajtómágnás is, közismert nevén Lord Rothermere, aki a Daily Mailben bírálta a trianoni békeszerződést és ennek köszönhetően nagy kultusza alakult ki hazánkban. A cikkben arra is választ kapunk, hogy kik voltak azok a magyar arisztokraták, akik lehetséges jelöltként felmerültek. Maga a kormányzó, Horthy Miklós is felmerült, annak ellenére, hogy nem katolikus vallású volt, ám a felkérést – ahogy később István fia jelölését is –, visszautasította. Miután megismerhetjük, hogy az egyes jelöltek miért

nem tettek szert széleskörű támogatásra, a záró fejezetben egy összegzést is kapunk arról, hogy milyennek kellett volna lennie az „ideális” királyjelöltnek.

Szintén országos történettel foglalkozik Kaló József történész docens *Az éltapon felkinált hadsereg. A magyar 2. hadsereg frontra küldését eredményező tárgyalások* című tanulmánya, melyben megismerhetjük a német–magyar tárgyalások állomásait, fontos mozzanatait. A szerző különösen arra mutat rá, hogy a magyar oldalon hogyan igyekeztek tompítani a németek igényeit, követeléseit. Ebben fontos forrásbázis az érintett szereplők visszaemlékezései, amelyeket alapos kritikával kezel.

A két világháború közötti korszaknál maradva, két tanulmány vegyes tematikájúnak tekinthető. Uzonyi Anita doktorandusz az *Új generáció az 1918 utáni külügyi szolgálatban — Újpestery Elemér pályája* című tanulmányában a két világháború közötti magyar külügy és diplomácia új helyzetével és változásaival foglalkozik egy diplomata pályája tükrében. A cikk kiemelt fejezete az új külszolgálati–képzési vizsgarendszer bemutatása. Újpestery életpályáját a harmadik fejezetben ismerhetjük meg. Pályája csúcán a lisszaboni magyar nagykövetségen találjuk, mint követségi titkárt, 1942 októberétől 1946 júliusáig.

A másik vegyes tanulmány szerzője Bráda Ferenc doktorandusz, címe: *Barankovics István alternatívája — „modus vivendi” vagy réal-*

politika. A cikk egyrészt Barankovics életéről, másrészt az általa megalkotott magyarországi kereszténydemokráciáról szól. Barankovics lett a Demokrata Néppárt vezetője, amely az 1947-es választáson 15% körüli eredményt ért el, de a kommunista hatalomátvétel miatt feloszlatni kényszerült. A tanulmányból megtudhatjuk, milyen elveket vallott Barankovics, és ennek függvényében a DNP, valamint azt is, hogy milyen utakon próbált közeledni egymáshoz a DNP és a katolikus egyházi vezetés, továbbá milyen elvi ellentétek gátolták összefogásukat.

A két világháború közötti időszakra datált egyik helytörténeti munka szerzője Püski Levente professzor; tanulmányának címe: *Az ellenforradalmiság jegyében: nemzetgyűlési választások a Hajdúságban és Debrecenben 1920 nyarán*. E választások jelentőségét az adta, hogy a két legtöbb parlamenti mandátumot szerző párt, az Országos Kisgazda és Földművespárt, illetve a Keresztény Nemzeti Egyesülés Párt között szoros állás alakult ki a januári választáson, amelyből a még románok által megszállt tiszántúli országrész kimaradt. A szerző munkájából részletesen megismerhetjük a két párt kampányát, mely mindkettőjük esetében az ellenforradalom eszméjén alapult. A szerző ismerteti a választás eredményeit, de hozzáteszi, hogy a téma teljeskörű vizsgálata forráshiány miatt nem lehetséges.

Pintér Zoltán Árpád történész írása a Hajdúságról Karcagra viszi tovább az olvasót, a téma azonban

némileg hasonló, miként a cím is jelzi: *Az 1919-es válságév és az ellenforradalmi rendszer kiépülése Karcagon*. Ennek az évnek az eseményeit részletesen, több alfejezetre bontva vesézi ki a szerző: a katonák hazaérkezése és reintegrációs problémái (munkanélküliség, élelemhiány, a hadisegélyek kifizetése, lincshangulat a korábbi városvezetőkkel szemben), nemzetőrség szervezése; a Néptanács megalakulása és vörös terror; a román hadsereg megszállása (rekvirálás és atrocitások, összecsapás a magyar Vörös Hadsereggel); a Nemzeti Hadsereg megérkezése és a nemzetgyűlési választások mint ellenforradalmi rendszer helyi kiépülésének része. A záró fejezetben Horthy Miklós kormányzó karcagi látogatásáról olvashatunk.

Nyakas Miklós történész forráskiadással gazdagította a kötetet, melynek megjelenését sajnos már nem érthette meg; a címe: *Fráter Tibor naplója katonai szolgálatának idejéből az első világháborúban*. A forrás egy több mint 70 oldal terjedelmű hadinapló, mely a zalaegerszegi 6. honvéd huszárezred katonájától származik. A szerző a főhős életét is összefoglalta.

A kötetben egy második világháborús autobiografikus forrással is megismerkedhetünk. Szonda István néprajzkutató tanulmányának címe: *„Megyünk Isten tudja hova.” Timár Máté versei és jegyzetei a fogságból (1944–1946)*. A forrást 71 db tenyérnyi méretű „megsárgult” papírfecni alkotja, tintaceruzával írva. A Gyo-

maendrődi Helytörténeti Gyűjtemény számos egyéb forrást is őriz Tímártól, aki ugyanis termékeny író volt, és akinek a nevét viseli a gyomaendrődi városi könyvtár, mint Tímár Máté Fiókkönyvtár.

Nyakas Miklós és Szonda István egyaránt hangsúlyozza, hogy ezek a források kritikával kezelendők, mivel naplószerűek ugyan (íróik feltüntették a dátumot a feljegyzések mellett), de az eseményeket általában egy-két nappal később rögzítették, s emiatt ezeket valójában visszaemlékezéseknek kell tekintenünk. Az emlékek pedig adott esetben eltorzulhattak, akár a felejtés, akár az azóta átélt dolgok hatása miatt. Ugyanakkor részletességüknek és alaposságuknak köszönhetően kiválóan alkalmasak arra, hogy lássuk, hogyan élték meg az emberek a két világháború eseményeit, amelyekben részt vettek. Hogyan fogták fel a katonáskodással nem foglalkozó emberek a behívót, a tűzparancsot, vagy éppen a hadifogságot. Örvendetes, hogy az első világháborús autobiografikus források kiadása a centenáriumi időszak óta lendületet kapott. A Történelmi Intézet kiadványai között is található egy hadinaplót a közelmúltból, Barta Róbert és Takács Bálint doktorandusz szerkesztésében, a címe: *Földvár László első világháborús hadinaplója*.

Két cikk foglalkozik a második világháború utáni történelemmel. Csiszár Imre történész tanulmánya *A szocialista agrárszerkezet felbomlása és a rendszerváltás* címet viseli.

A szerző abból indul ki, hogy Magyarországon a föld a legfontosabb természeti kincs, melynek tulajdonlása, illetve birtoklása nemcsak gazdasági, de politikai kérdés is. Az 1945-ös földreform–földosztás eredményeit a szovjetizáció, a kollektivizálás keresztülhúzta. A rendszerváltás utáni kormányzat agrárpolitikáját a gazdasági szempontok helyett a kollektivizálás okozta károk helyreállítása, a korábbi állapot visszaállítása határozta meg. A szerző felidézi a nagyobb rendszerváltó pártok (MDF, SZDSZ, FKgP) földtulajdonra vonatkozó programját, majd ismerteti az Országgyűlés által megalkotott kárpótlási törvényeket és a szövetkezeti törvényt. A tulajdonviszonyok megváltozásának káros következményeit is részletesen körbejárta.

Pallai László történész adjunktus a *Közép-Európa fogalmi értelmezései az 1980-as évek magyarországi ellenzéki mozgalmaiban* címet adta tanulmányának. Az értelmezési probléma abból ered, hogy Közép-

Európa, illetve német tükörfordítása, a *Mittleuropa* fogalma a náciizmus idején kompromittálódott, valamint nincs megegyezés arról, hogy mely országokat kell érteni rajta. A szerző felvázolja egyes történészek értelmezéseit és vitáit, és kitekint a korabeli külföldi ellenzéki publicisztikára. A magyarországi ellenzék vonatkozásában, amely földrajzi meghatározás helyett politikai, illetve művelődéstörténeti alapon értelmezte Közép-Európát, a szamizdat irodalomban megjelent írások vizsgálандók.

A kötetben szereplő tanulmányok szerzői különféle szempontok és módszerek alapján dolgoztak; színvonalas munkáik tovább gazdagítják a vizsgált országos-, illetve helytörténeti témák szakirodalmát és a publikált autobiografikus források sorát.

Takács Bálint
történész, doktorandusz
Debreceni Egyetem